

До Спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.136
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора філологічних наук, доцента, доцента кафедри української мови
і літератури «Національного університету «Острозька академія»

Пухонської Оксани Ярославівни
на дисертацію **Євчук Уляни Юріївни**
«Історична пам'ять у польському романі
кінця ХХ - початку ХХІ століть»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія»

Актуальність теми дисертації. Дисертація Уляни Юріївни Євчук є оригінальним самостійним дослідженням. Його результати сприяють розширенню студій пам'яті на матеріалі сучасного польського роману та включенню відомих і мало знаних художніх текстів польської літератури у літературознавчий дискурс. Оприятлений у цій праці підхід до інтерпретації текстів сучасного мистецтва слова дає підстави до глибшого розуміння проблеми ідентичності, яка актуальна для багатьох посттоталітарних суспільств. Авторка пропонує детальне осмислення травматичних аспектів досвіду ХХ століття, спільного для культур Центрально-Східної Європи, що свідчить про цінність дисертації і для української літературознавчої науки.

В умовах, коли тривають дискусії щодо вироблення фундаментальних теоретичних засад у галузі *memory studies*, які сприятимуть логічному і структурованому підходові до дослідження літературного тексту як тексту пам'яті, дисертантка пробує систематизувати літературні версії трактування минулого на підставі авторитетних наукових поглядів у межах заявленої проблематики. Авторка пропонує дещо звужений погляд на явище історичної пам'яті в сучасному польському романі, обмежений поняттями пограниччя (кресів), Голокосту і почасті Другої світової війни. Однак результати дослідження вказують на ґрунтовне вивчення проблеми і її належну репрезентацію в тексті дисертації.

Не менш актуальною є дослідницька спроба поколінневої рецепції досвіду минулого, яку Уляна Євчук утілює на підставі теорії *postпам'яті*. Таким чином їй вдається підкреслити, наскільки важливим для сучасників є усвідомлення і проговорення пережитих травм. Літературний текст у цьому випадку постає як дієвий механізм віднайдення чи ре-актуалізації історичної пам'яті.

Проблематика праці відповідає науковим темам, які виконувались на кафедрі польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка (“Польсько-українські мовні і літературні контакти та лінгводидактика”, 2018–2020 рр.; “Сучасна польська мова і література в розвитку і контактах”, 2021–2023 рр.). Тему роботи затверджено на засіданні Вченої ради філологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 43/12 від 21.10.2017 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дослідженні. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації представлені та обґрунтовані із застосуванням відповідних покликань на джерела, тематично близькі до предмета дослідження. Композиція дисертації відображає багатоаспектність досліджуваної теми, хронологічно продумана, містить фундаментальні теоретичні засади студії та у більшості випадків їхнє логічне практичне застосування на матеріалі досліджуваних текстів. Зміст розділів викладено відповідно до мети і завдань, вони корелюють із об’єктом та предметом дослідження.

Метою дослідження є репрезентація історичної пам’яті у романах сучасних письменників Польщі. На прикладі численних текстів авторка розглядає літературне трактування травматичного досвіду минулого з позиції історичної пам’яті як явища соціального і культурного. Особливу увагу зосереджено на феномені постпам’яті, за якою – потреба сучасників пригадати й усвідомити важкий досвід попередників у Другій світовій війні, під час Голокосту, у процесах вимушених переселень, втрати дому, ідентичності тощо.

Об’єктом роботи є художні тексти польської літератури останніх двох десятиліть. Однак у цьому аспекті бракує обґрунтованості вибору і текстів, і хронологічних меж їх публікацій. Предметом дослідження є художнє відображення історичної пам’яті та конструювання ідентичності у сучасному польському романі.

Для досягнення поставленої мети та визначених завдань авторка вдається до низки методів. Основним методом, реалізованим у роботі, є історичний. Допоміжними є студії травми, психоаналітичний та типологічний методи. Епізодично авторка використовує метод герменевтичної інтерпретації тексту, дискурсивний аналіз, а також дескриптивний метод для огляду матеріалів дослідження.

Структура дисертації. Структура дисертації зумовлена її метою та завданнями. Дисертація охоплює вступ, три розділи із підрозділами, висновки, список використаних джерел і додаток.

У першому розділі тексту представлено історичні передумови виникнення та теоретичні особливості дискурсу історичної пам’яті. Авторка

докладно окреслює предмет та об'єкт студії, з'ясовує основні теоретичні постулати студій пам'яті, виявляє специфіку тексту пам'яті як культурного феномена сьогодення. У цій же частині роботи Уляна Юрїївна Євчук презентує історико-культурний зріз у розвитку комеморативних практик у польській літературі після 1989 року, коли, відповідно до змін конституції, припинила своє існування Польська Народна Республіка, відтак відбувся остаточний вихід держави зі сфери впливу комуністичного Радянського Союзу.

У другому розділі дослідниця аналізує особливості студій пам'яті на підставі польських досліджень та, власне, окремих художніх текстів, які виразно репрезентують зростання літературного інтересу до травматичних тем минулого як досвіду, що багато в чому визначає поведінку сучасного польського суспільства. Уляна Євчук намагається простежити зміну підходів до художньої інтерпретації історичних тем, а також їхньої літературознавчої рецепції, аналізує етапи розвитку польської літературної комеморації від закінчення Другої світової війни до сьогодні. Особливий акцент у цьому розділі дослідниця робить на літературній репрезентації проблем пограниччя, пов'язаних із історичними темами *східних кресів і повернутих земель*, що у контексті польської національної ідентичності по війні мали особливе значення.

Сучасне трактування польськими письменниками травматичних тем минулого досліджено в третьому розділі роботи. Авторка аналізує важливі тексти сучасної літератури таких авторів як Ігнацій Карпович, Жанна Слоньовська, Лукаш Сатурчак, Йоанна Батор, Бригіда Хельбіг, Агата Тушинська, Моніка Шнайдерман, Зита Рудзька. Романи зазначених письменників дисертантка намагається потрактувати відповідно до засад історичної пам'яті та специфіки постпам'яті, пов'язаних із травмами Голокосту, втрати дому, вимушених переселень.

Уляна Юрїївна Євчук чітко формулює висновки (як до кожного розділу, так і загальні), що вказує на відповідну культуру її наукового мислення. Робота містить добрий бібліографічний список, який також підтверджує її наукову вартість. Основі положення здобули в дисертації належне обґрунтування та якісне втілення.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Наукова новизна результатів дослідження не викликає сумніву. Дисертантка вперше досліджує окремі проблеми історичної пам'яті на підставі сучасного польського роману. Трактуючи досвід минулого як необхідний складник індивідуальної, етнічної та національної ідентичності, Уляна Юрїївна почасти навіть виходить поза межі польського дискурсу, особливо в тих аспектах, де йдеться про літературну інтерпретацію проблеми східних кресів (у цьому випадку історична пам'ять поляків тісно переплетена з історичним досвідом українців, білорусів, литовців) та

повернених земель (тут маємо справу як із травматичною пам'яттю виселених німців, так і етносів, примусово переселених на ті землі з інших теренів довоєнної Речі Посполитої).

Результати дослідження відображені в низці наукових публікацій. Це сім основних публікацій (одна з них – закордонна). Усі публікації безпосередньо пов'язані з темою дисертації та розкривають її основні ідеї, а також засвідчують належну культуру наукового мислення авторки.

Можна переконливо стверджувати, що дисертація виконана здобувачкою самостійно, а всі сформульовані в ній положення та висновки обґрунтовано на підставі особистих студій авторки. Усі публікації є одноосібними та виконані без співавторства.

Значущість дослідження для науки та практики і шляхи його використання. Дисертація має важливі теоретичне і практичне значення. Авторка цілком логічно розвиває окремі положення *memory studies*, а також *trauma studies*, які відкривають перспективу оригінального підходу до трактування актуальних і знакових текстів культури, серед яких література має особливе місце.

Матеріали дослідження Уляни Євчук можуть бути успішно використані в освітній практиці: під час викладання філологічних та культурологічних курсів у вищій школі, а також укладання спецкурсів із сучасної польської літератури та студій пам'яті.

Оцінка змісту дисертації та відповідність вимогам академічної доброчесності. Аналіз змісту анотації підтверджує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотація не містить положень та ідей, які не зазначені в основному тексті дисертації. Мова і стиль викладу анотації корелюють з термінологією та нарративом самої дисертації, що засвідчує добрий рівень фахової підготовки авторки. Анотація подана українською та англійською мовами. У ній авторка стисло характеризує основні результати дослідження, зазначає наукову новизну та характеризує практичне значення праці. Анотації й текст дисертації оформлено згідно з вимогами, які регламентовані відповідними документами МОН України. На підставі аналізу тексту дисертації можна говорити про дотримання авторкою вимог академічної доброчесності. Дисертація Уляни Юрїївни Євчук містить належні посилання на зазначені в тексті джерела інформації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Подана до захисту робота охоплює великий обсяг матеріалу та широкі теоретично-методологічні горизонти. Через те цілком зрозуміло, що не всі зі заявлених тез розкриті достатньо чітко. Цим і викликані окремі дискусійні питання, які випадає висловити в цьому відгуку:

1. У темі дисертації авторка зазначає період досліджуваних текстів як «кінець ХХ – початок ХХІ століття». Натомість у тексті дисертації маємо

аналіз творів, написаних після 2005 року. Такий підхід вимагає конкретизації й обумовленості – як хронологічних меж студії, так і особливостей добору текстів.

2. Певні застереження викликає обмеженість тем, пов'язаних із історичною пам'яттю в польській літературі. Авторка зосереджує увагу на літературній інтерпретації тем пограниччя і Голокосту. Остання, як відомо, логічно не може бути фундаментальним виразником польської історичної пам'яті, лише її складником. Натомість такі актуальні теми, як травматична пам'ять Варшавського повстання 1944 року, тоталітарний досвід ПНР (PRL), воєнного стану, Солідарності, які, власне є визначальними в утвердженні польської ідентичності як після 1989 року, так і сьогодні, практично не порушені. У хронологічні межі дослідження цілком вписалися б трилогія «Століття Вінних» (*Stulecie Winnych*, 2014-2015) Албени Грабовської чи «Дорога. Повернення додому» (*Droga. Powrót do domu*, 2015) Катажини Дроги, у яких можемо відчитати комплексний підхід до літературної інтерпретації польської історичної пам'яті минулого століття.

3. Бракує логічного взаємозв'язку між окремими аспектами теоретичного розділу, де дослідниця комплексно представляє наукову рецепцію історичної пам'яті, і практичним втілення теоретичних засад у процесі аналізу художніх текстів. До прикладу, вдало вкомпонована в хронологічний зріз концепція історичної пам'яті Поля Рикера під час аналізу текстів авторкою не згадується. У цьому ж контексті, досліджуючи специфіку пам'яттєвої нарації у текстах Ігнація Карповіча, Жанни Слоньовської, Бригіди Хельбіг, варто було би застосувати згадану в першому розділі концепцію *місця пам'яті* П'єра Нора, адже локуси, де розігруються сюжети досліджуваних романів, відіграють знакову роль у декодуванні історичної пам'яті, закладеної в них.

4. Практично всі аналізовані тексти авторка дисертації розглядає з погляду ідентичності (індивідуальної, колективної, етнічної, національної), що логічно і важливо. Однак у цьому випадку варто було би підкреслити, що проблеми з ідентичністю сучасних персонажів викликані відсутністю послідовної пам'яті минулого, яка, своєю чергою, була витіснена – чи то через очевидні об'єктивно-історичні, чи то через невідомі індивідуальні причини. Зрештою, це є чи не найбільшою мотивацією до формування дискурсу історичної пам'яті в сучасній польській літературі. Застосування в художній літературі комеморативних практик, що полягають не лише у пригадуванні минулого, а й у “лікуванні” його замовчених та витіснених травм, – дуже важлива тема сучасної гуманітаристики, до того ж, надзвичайно актуальна для сучасного українського суспільства.

5. Зміст дослідження могли б збагатити праці польських учених, безпосередньо присвячені проблемам пам'яті в літературі, таких як Ганна

Госк¹, Рома Сендика², Барбара Шацька³, Александра Убертовська⁴. Теоретичні дослідження пам'яті з історичної, суспільної, гендерної, літературознавчої перспектив розширили би також студії сучасних українських учених, серед яких монографія Алли Киридон⁵, окремі праці Гелінади Грінченко, Віталія Огієнка, Ярослава Поліщука, Ірини Захарчук.

Тему східного пограниччя (кресів) варто було б також доповнити, опираючись на сучасні ґрунтовні дослідження, як, наприклад, колективна праця «Kresy – dekonstrukcja» (2007, 2008), видана в Університеті імені Адама Міцкевича в Познані, двотомна праця «Pogranicza, Kresy, Wschód a idee Eurory» (2013), опублікована в Білостоцькому університеті. Важливі аспекти проблеми східного пограниччя містять праці Яцека Кольбушевського, Ярослава Лавського, Лешека Шаруги, Анни Яніцької, жодна з яких не згадана у дисертації.

6. Варто би також уникати некоректно вжитих формулювань, як-от «німецький фашист» (с.19), коли йдеться про нациста. Окремі судження в роботі не обґрунтовано або ж вони потребують коментаря. Наприклад, на с. 96 читаємо: «У творах соцреалізму відношення (треба – ставлення – О. П.) місцевого населення до німців-окупантів завжди вкрай негативне. Ігнацій Карпович показує, що на рівні індивідуального сприйняття ненависті могло і не бути». Проте про соцреалізм не йшлося раніше й непросто зрозуміти, що саме авторка має на увазі.

Висловлені вище зауваження та супутні побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Вони радше означають місця чи аспекти, які в майбутньому варто пропрацювати докладніше.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Дисертація Євчук Уляни Юріївни «Історична пам'ять у польському романі кінця ХХ-початку ХХІ століть» є самостійним, завершеним науковим дослідженням.

Актуальність обраної теми дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, достовірність та наукова новизна отриманих результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях свідчать про наукову самостійність авторки, достатній фаховий рівень підготовки дослідження.

Отримані Уляною Євчук результати забезпечують розв'язання актуального наукового завдання у сфері української славістики (а саме – полоністики), що полягає в обґрунтуванні ролі, місця, функціонального наповнення художньої літератури, що виникла під впливом актуалізації

---

¹ Gosk H. Zamiast końca historii. Rozumienie oraz reprezentacja procesu historycznego w polskiej prozie XX i XXI wieku podejmującej tematy współczesne. Warszawa, 2005. 236 s.

² Od pamięci biodziedzicznej do postpamięci / pod redakcją Terezy Szostek, Romy Sendyki i Ryszarda Nycza. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2013. 366 s.

³ Szacka B. Czas przeszły – pamięć – mit. Warszawa : Scholar, 2006. 238 s.

⁴ Ubertowska A. Świadectwo – trauma – głos. Literackie reprezentacje Holokaustu. Kraków : Uniwersitas, 2007. 364 s.

⁵ Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2016. 320 с.

ідентичнісних пошуків та інтересу соціально активного покоління до історичної пам'яті. Дослідження має і теоретичну, і практичну цінність. Дисертація Євчук Уляни Юріївни «Історична пам'ять у польському романі кінця ХХ-початку ХХІ століть» відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам, передбаченим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, інших нормативних актів МОН України, а її автор, Євчук Уляна Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 – «Філологія».

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Національного університету
«Острозька академія»

Пухонська Оксана Ярославівна